

Çerkez Toplumu Etiğinin Adler Yaklaşımının Temel Kavramları ile İncelenmesi

Tuğba Yılmaz Bingöl*

Öz

İnsanın en önemli özelliklerinden biri toplumsal bir varlık olmasıdır. İnsanoğlu yaşamını büyük ya da küçük birçok grubun üyesi olarak birtakım kurallar dahilinde sürdürür. Adler yaklaşımının temel kavramlarından olan aidiyet ve bağlılık duygularının güçlü olduğu toplumlardan biri olan Çerkezler de tüm diğer kültürler gibi, tarihsel süreç içerisinde kendi kendini yönetmek için birtakım kurallar üretmiş ve bu norm sistemine ‘xabze’ adını vermişlerdir.

Bu çalışmada Çerkez toplumuna ait kuralları ifade eden xabze sistemi, Adler’in kişilik kuramı ve bireysel terapi yaklaşımının temel kavramları açısından incelenecektir. Çalışmada öncelikle Adler’in kişilik kuramı ve bireysel terapi yaklaşımı’na değinilmiş, ardından yaklaşımın temel kavramlarına yer verilmiş ve Çerkez toplumlarının etiği Adler yaklaşımının temel kavramları ile incelenmiştir.

Sonuç olarak Çerkez toplumlarının etiği ve Adler yaklaşımının temel kavramları arasında paralellik kurulabileceği görülmüştür. Adler yaklaşımının kavramları Çerkez toplumunun oluşturduğu kuralları açıklamakta etkili olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Adler yaklaşımı, Çerkez etiği, xabze.

The Investigation of the Ethics of Circassian Living in Turkey with Adlerian Therapy’s Basic Concepts

Abstract

One of the most important characteristics of humans is that they are social beings. Human beings pursue their lives as a member of small or large communities, with respect of some rules. As a society which has a strong sense of belonging and commitment that Adler’s approach’s basic concepts, Circassians community produced applied and passed down through generations some sort of rules and norms in order to administer itself in

* Yrd. Doç. Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, İstanbul/Türkiye, tbingol@fsm.edu.tr

the historical process. This rules and systems of norms in a whole is called as “Xabze”.

In this resarch, the social rules of Circassian community that is one of the ethnical groups in Turkey, will be analysed using the basic principles of Adler’s Individual Therapy Approach. In this study, firstly Adler’s Individual Therapy Approach is presented and then the ethics of the Circassian communities is investigated using this approach.

As a result it is concluded that there is a connection between ethics of Circassian communities and Adler’s approach’s basic concepts.

Keywords: Adlerian approach, ethics of Circassian, xabze.

GİRİŞ

Kişiliğın öz tutarlığı ve bütünlüğünü savunan Bireysel Terapi'nin¹ kurucusu Adler, kişilerin yalnızca bütünlüşmiş ve tamamlanmış varlıklar olarak anlamlı olduklarını ileri sürmüştür. Adler, bireylerin hem tercih ettikleri hedefler doğrultusunda ilerlemek hem de bu hedefleri ifade etmek için kendilerine özgü bir yaşam stili geliştirdiklerini belirtirken, tüm bireyler için normal ve insan çabasının bir kaynağı olarak gördüğü aşağılık duygusu ve ödünleme kavramları üzerine odaklanmıştır. Adler, kişilik gelişiminde yaşamın ilk altı yılının önemli olduğunu² ve bireylerin geçmişi nasıl yorumladıklarına odaklanarak kişilik özelliklerinin anlaşılabilirliğinin ve insanın öncelikle toplumsal bir varlık olduğu ve cinsel dürtüler yerine sosyal dürtülerle güdülendiğini savunmaktadır³.

İnsan davranışları kalıtsal ya da çevresel faktörlerden birinin etkisi ile ortaya çıkmaz. İnsanların olayları yorumlama ve ortaya çıkarma yetenekleri vardır. Doğuştan getirdikleri yetenekleri kullanma biçimi, o yeteneklere sahip olmalarından daha önemlidir. Değerler, inançlar, tavırlar, hedefler, ilgi alanları ve bireyin gerçeğı algılama şekli gibi davranışların içsel belirleyicileri ile ilgilenen sübjektif görüşü savunan ilk kuramcı olan Adler, bireysel psikoloji yaklaşımı ile bütüncül, sosyal, hedefe yönelik ve insancıl yaklaşımın öncüsü olmuştur⁴.

Alfred Adler toplumsal yaşama katılım ve işbirliğinin gerçekleşmesi için cesaretlendirmenin öneminden bahsettiğı yaklaşımda, terapötik ilişkiyi, bireylerin sosyal yaşama bağılılıklarını ve aidiyet duygularını güçlendirerek cesaretlerini yapılandırma süreci olarak görmektedir. Yaşamları boyunca yeterince cesaretlendirilmemiş olan bireylerin hayata olumlu yollardan bağlanma fırsatı bulamadıkları ve sosyal yaşama katılmak için yıkıcı yollara başvurmayı seçtiklerini belirtmektedir. Adler yaklaşımı, terapist ve danışan arasında kurulan karşılıklı işbirliğine dayalıdır. Burada amaç danışanın toplumsal ilgisini geliştirerek farkındalığını arttırmak ve yaşam amaçlarını değiştirerek yeni amaçlar oluşturmasına fırsat tanımaktır⁵.

Adler yaklaşımı bir tedavi süreci yerine danışanın toplum içinde eşit yaşayabilmek için eğitilmesi sürecini kapsar⁶. Bireyin yaşam biçimi, onun yaşam sorunlarıyla başa çıkmada güçsüz, çaresiz hissetmesine neden olmaktadır. Adler yak-

1 Brett, Colin. (1992). *What Life Could to You*. England: Oneworld Publications.

2 Brett a.g.e.; Corey, Gerald. (2008). *Psikolojik Danışma, Psikoterapi Kuram ve Uygulamaları*. Çev., Tuncay Ergene. Ankara: Mentis Yayınları;

3 Karahan, Fikret ve Mehmet E. Sardoğan. (2004). *Psikolojik Danışma ve Psikoterapide Kuramlar*. Samsun:Deniz Kültür Yayınları.

4 Karahan, vd. a.g.e.

5 Brett a.g.e.

6 Dreikurs, Rudolf. (1967). *Psychodynamics, Psychotherapy and Counseling*. Chicago: Alfred Adler Institute of Chicago.

laşımı çaresizlik yaşayan bireylerin; geçmiş, şimdi ve gelecek arasında bağlantı kurmasına yardımcı olur. Böylece bireyin geniş bir bakış açısına sahip olmasını ve dünyaya değişik bir gözle bakmasını destekler. Bunun için yaşam biçimi analizi bir yöntem olarak kullanılır⁷.

Yaşam biçimi analizi denilince; bireyin çocukluk yıllarının incelenmesi, kullanıldığı kendine özgü mantıksal süreçler ve yaşamını nasıl yorumladığının incelenmesi anlaşılmalıdır. Bireylerin psikolojik konumu, doğum sırası, ebeveynleriyle kurduğu ilişkinin niteliği, ailede en çok sevilen çocuğun kim olduğu ve bu farklılığın nereden kaynaklandığı, anne-babalarını en çok seven kardeşin hangisi olduğu ve bu durumun sebepleri, ailede bireyi en çok kimin sevdiği ve nedenleri gibi sorular ile aile ilişkilerinin analizi yapılabilir. Bu ilişkiler analiz edilip, bireyin yaşam biçimi ortaya konulduktan sonra yeniden yapılandırılır. Böylece bireyin sosyal yaşama bağlılık ve aidiyet duyguları güçlendirilir⁸.

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Bu araştırmada araştırma deseni olarak nitel araştırma deseni kullanılmıştır. Kültür analizi yöntemi ile Çerkez kültüründeki değerler incelenmeye çalışılmıştır. Kültür, insanlar tarafından paylaşılan ve gelecek kuşaklara intikal ettirilen bir semboller sistemidir⁹. Kültür ortak bir anlayış ve kurallar bütünü olarak bireylerin ve grupların davranışlarını etkiler ve şekillendirir. Kültür analizinde amaç belirli bir grubun kültürünü tanımlama ve yorumlamadır¹⁰.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak doküman analizi kullanılmıştır.

BULGULAR

Bu araştırmada kimlik bilincini önemseyen, aidiyet ve bağlılık duyguları güçlü bir toplum olan Çerkez toplumu ele alınmıştır. Çerkezlerin tarihsel süreç içerisinde kendi kendini yönetmek için ürettiği, uyguladığı ve kuşaktan kuşağa aktardığı kurallar bütünü ve normlar sistemi vardır. Bu sisteme xabze adı verilir. Bu araştırmada irdelenen xabze kavramı, Çerkez toplumlarında, uzun bir tarihi geçmişi olan, toplumsal yaşamı kurallaştıran, normlara bağlayan bir kavram olarak kullanılmaktadır¹¹.

7 Karahan, vd. a.g.e.

8 Karahan vd. a.g.e.

9 Erdentuğ, Aygen. Kültür Alanı yaklaşımı, *Bellekten*, 196,4.1986, 230.

10 Patton, Michael Quinn. (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. Çev. Mesut Bütün, Selçuk Beşir Demir. Ankara: Pegem.

11 Tuna, Rahmi. (2014). *Adige Xabze Adige Etiği ve Etiketi*. İstanbul: As Yayın.

Xabze, Çerkez toplumunun sosyal yaşamını şekillendirirken, bireyin topluma aidiyetini güçlendiren ve süregelenleştiren kurallardan oluşmaktadır. Çerkez toplumuna ait bu kuralların Adler'in bireysel terapi yaklaşımının temel kavramları açısından incelenmesi toplumsal kuralların psikolojik boyutu hakkında yol gösterici olacaktır.

Adler Yaklaşımının Temel Kavramları

Organ Eksikliği: Her insan kendine özgü fiziki yapıyla dünyaya gelmektedir¹². İnsanlar arasındaki farklılıklar, zeka gerilikleri dışında, önemli değildir. Önemli olan bireyin kendi yapısıyla neler yapabildiğidir. Bireylerin kusurlarının yaşamlarını etkileme biçimi organ eksikliği kavramının şekillenmesini sağlamıştır. Organ eksikliğine karşı yapıcı tepkiler geliştiren bireyler, özürlerini yok sayarak birçok başarıya imza atabilirler¹³. Organ eksikliği eğer bireyin saygınlık kazanma çabasında ya da eksiklik duygusunun ödünlemede odak noktası haline geliyorsa önemsenir¹⁴.

İnsanların doğa karşısındaki güçsüzlüğü, varoluşlarında eksiklik duygusunun gelişmesine sebep olmuştur. İnsanlar çocukluk döneminde yetişkinlere karşı savunmasızdırlar. Yaşama kaçınılmaz bir çaresizlik içinde başlarlar ve bu çaresizlik duygusu insanları doğal güçler üzerinde üstünlük kurmaya zorlar¹⁵. Bu çaresizlik duygusu yaşamın ilerleyen evrelerindeki insan davranışlarının temel belirleyicisidir. Çocukluk dönemindeki bu çaresizlik, insanda normal olarak var olan eksiklik duygusunun ve bu duygunun sonucu ortaya çıkan üstün ve kusursuz olma güdülerinin biyolojik kökenidir¹⁶.

Adler'e göre her insan yaşamına, doğuştan getirdiği ve evrensel geçerliliği olan yoğun eksiklik duygularıyla başlar. Eksiklik duygularının her insanda olması bu duyguların normal olduğu önermesini doğurur. Birçok insan değişmez ve kalıcı olan bu duyguların varlığını kabul etmek istemez¹⁷.

Eksiklik duygusu yaşayan birey ne kadar reddederse reddetsin, sonunda bu duyguyla yüzleşmek zorunda kalmaktadır. Boşalım arayan bir gerilim durumu olduğu için olumlu ve olumsuzluğu bir arada bulundurmaktadır. İnsanın kendisini yetersiz bir varlık olarak görmesi ya da düşünmesi ve buna eşlik eden gerginlik gibi olumsuz duygulardan oluşur ancak bireyin eyleme geçmesini güdüleyen bir güç olarak fayda sağlar.

12 Mosak, Harold. (2000). Adlerian Psychotherapy. *Current Psychoterapies*, 6, 54-98.

13 Adler, Alfred. (1927). *Understanding Human Nature*. Oxford: Greenberg.

14 Geçtan, Engin. (2000). *Psikanaliz ve Sonrası*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

15 Ansbacher, Heinz L. ve Rowena R., Ansbacher. (1956). *The individual psychology of Alfred Adler: a systematic presentation in selections from his writings*. Oxford: Basic Books.

16 Geçtan, a.g.e.

17 Adler, Alfred. (1964). *Problems of Neurosis*, Newyork: Harper and Row.

Üstünlük Çabası: Doğada bulunan tüm canlılar kendilerini eksi durumdan artı duruma getirmek için sürekli bir devinim içerisindeyler. Bu çabaya üstünlük çabası adı verilir¹⁸. Doğuştan gelen bu çabalar, insanın gelişerek yaşamını sürdürdürebilmesi için gereklidir¹⁹

İnsanlar barınma ihtiyaçlarını gidermek için barınaklar yapmış, yemek ihtiyaçlarını gidermek için çeşitli önlemler almış, ölümden korktukları için tıp bilimini geliştirmişlerdir. Kişiliğin temel özelliği olan üstünlük çabası, kişinin o anda olduğu durumun üstüne çıkabilmeye çalışırken aynı zamanda topluluğunun gelişimine de katkıda bulunmasını sağlar²⁰.

Toplumsal İlgi: Toplumsal ilgi, insanlığa daha iyi bir gelecek sağlamak için çaba göstermeyi içermektedir²¹. Çocukluktan başlayan toplumsal ilgi öğretilen ve öğrenilen bir kavram olup, bir gruba ait olma, topluma katkıda bulunma ve toplumda kendine bir yer edinme çabalarıyla sürüp gitmektedir. Özdeşim kurma ve empati kavramlarıyla denk görülebilecek kadar yakın ilişkilidir²². Toplumsal ilgi geliştikçe aşağılık duygusu ve yabancılaşma azalmaktadır²³.

Doğuştan gelen toplumsal ilginin ilk belirtileri; çocuğun bir yaşından sonra çevresindeki insanlara sevgi ve yakınlık göstermesi daha sonraki yıllarda ise oyuncaklarını başka çocuklarla paylaşması ve ebeveynlerine yardımcı olmaya çalışması vb. davranışlarında gözlemlenebilmektedir. İnsanlar, kendini güvende hissetme, ait olma ihtiyaçlarından dolayı, toplumda ve toplumun alt basamakları olan gruplarda bir yer edinebilme çabası içindedirler²⁴. Ait olma duygusuna sahip olduğumuz zaman sorunlarımızla yüzleşebilecek ve başa çıkabilecek cesareti kendimizde bulabiliriz²⁵.

Adler yerine getirilmesi gereken üç evrensel yaşam görevinden söz eder. Bunlardan ilki olan arkadaşlık kurma bireyin sosyal görevidir, yakın ilişki kurabilme aşk ve evlilikle ilgili görevleri, topluma katkıda bulunabilme ise mesleki görevleri ifade etmektedir. Bu görevler hiçbir koşula bakılmaksızın gerçekleştirilmelidir²⁶.

Yaşam Biçimi: Bireyler, çocukluk dönemindeki etkileşimler sonucu kendile-

18 Adler, a.g.e. 1964.

19 Adler, Alfred. (2012). *Yaşamın Anlam ve Amacı*. Çev. Kamuran Şipal. İstanbul: Say Yayınları.

20 Corey, a.g.e.

21 Dreikurs, a.g.e.

22 Ansbacher, H., vd. (1979). *The Increasing Recognition of Adler, Superiority and Social Interest*. Newyork: Norton.

23 Adler, Alfred. (2001). *Psikolojik Aktivite Üstünlük Duygusu ve Toplumsal İlgi*. Çev: Belkıs Çorakçı. İstanbul: Say Yayınları.

24 Adler, a.g.e. 1927

25 Adler, a.g.e. 1964

26 Adler, Alfred. (2011). *Yaşama Sanatı*. Çev: Kamuran Şipal. İstanbul: Say Yayınları

rine özgü davranış örüntüleri geliştirmektedir²⁷. Bu örüntüler yaşam planı, yaşam stili, yaşam eylemleri, yaşam stratejisi, yaşam yol haritası anlamlarına gelen yaşam biçimidir²⁸. Yaşam biçimi, bireyin kendisine ve dünyaya ait görüşleri ile bu görüşlere ulaşmak için sergilediği ve alışkanlık haline gelmiş davranışları içermektedir. Birey kendisine anlamlı gelen hedeflere ulaşmaya çalışırken, kendine ait yaşam biçimini şekillendirmektedir²⁹. Yaşam biçimi şekillenen birey kendisi olabilir.

Kişilik ilk altı yılda geliştiğinden dolayı yaşam biçimi de bu yaşlara kadar gelişmektedir. Mosak yaşam biçiminin yönelimin dayanaklarını dört grupta toplar: benlik kavramı (kendisinin kim olduğuyla ilgili inançları), benlik ideali (olması gerektiği haliyle ilgili inançları), kendi dışındaki dünya ile ilgili görüşler (kendi dışındaki dünyanın ne olduğu ve dış dünyanın kişiden bekledikleri) ve vicdani inançlar (kendi kendine geliştirdiği doğru-yanlış değerlendirmeler)³⁰. Bu dayanaklar sayesinde birey, kendi yaşamını algılama, değerlendirme, öngöründe bulunabilme ve kontrol sağlama konularında başarı sağlar. Bireyin yaşadığı zorluklar ve bu zorluklarla başa çıkmak için gösterdiği davranışlar; kişinin dıştan gözlemlenebilen davranışlarında ayırt edilebilir³¹.

Hayali Amaçlar: Her bireyin kendine özgü, yaşam amaçlarını belirleyen, duygu, düşünce ve davranışlarını şekillendiren geleceğe yönelik amaçlardır³².

Yaratıcı Benlik: Her insan kendi kişiliğini yine kendisi yaratır³³. İnsan davranışları kalıtım ve çevrenin etkileşimi ile oluşmakla birlikte, insanın seçici özelliği bu etkileşimde ön plandadır. İnsan çevredeki uyarıcıları seçerek alır ve kendi seçtiği hedefe yönelir. Bu yönelim yaratıcı benlik sayesinde gerçekleşebilmektedir. Kişilik yaratıcı benlik sayesinde, kalıtım ve çevre etkileşimi dolayısıyla oluşur. Yaşamın amacını belirleme ve ona ulaşma yollarını oluşturmada yaratıcı benliğin işlevidir³⁴.

Erkeksi Protesto: Doğuştan gelen eksiklik duyguları açısından kadınla erkek arasında önemli bir fark yoktur. Sosyolojik açıdan bakıldığında tüm ataerkil toplumlarda olduğu gibi batılı toplumlarda da erkeğe ve erkek rolüne öncelik tanınırken; kadın ve kadının üstlendiği işler küçümsenmektedir. Adler, 20. yüz-

27 Adler, Alfred. (1930). *The Education of Children*. Oxford: Greenberg.

28 Corey, a.g.e. syf.111; Geçtan, a.g.e.

29 Adler, a.g.e. 1927.

30 Mosak, a.g.e.

31 Mosak, Harold. (1965). *Early Recollections as a Projective Technique: Theories of Personality*. Newyork: Wiley.

32 Karahan vd. a.g.e.

33 Karahan vd. a.g.e. syf.187.

34 Adler, Alfred. (2010). *İnsan Tabiatını Tanıma*. Çev: Ayda Yörükân. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

yılda, toplumlarda kadının ezildiğini ve erkeğin üstün görüldüğünü, sorgusuz sualsiz kabul eden ilk terapisttir³⁵. Kadının daha az önemli olduğu toplumlarda eksiklik duygusunun kadında daha fazla yaşandığı görülmektedir³⁶.

Kız çocuğu kendi cinsiyetini aşırı düzeyde küçümsediyse, ileride kadınsı özelliklerden vazgeçip erkeksi davranışlar sergileyebilir ya da kadınlığını abartılmış biçimde yaşayabilir. Cinselliğini erkeklere karşı bir güç olarak kullanır. Bu davranış türüne erkeksi protesto adı verilmektedir. Erkek rolünün beklentilerini karşılayamamış erkeklerde de erkeksi protesto davranışı görülmektedir. Böyle bireyler kız çocuğuna benzer davranışlar gösterirler ya da tam tersi aşırı saldırgan erkek kimliğini benimseyebilirler³⁷.

Doğum Sırası: Adler kardeşlerin çocuğun gelişimine olan etkisine dikkat çeken ilk kuramcıdır. Aynı ailede yetişen çocukların neden birbirinden farklı olduğunu sorgulayarak, ebeveynler bütün çocuklarına aynı yaklaşımları gösterse-ler bile her çocuğun psikolojik konumunun birbirinden farklı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Çocuğun diğer kardeşler arasındaki durumu, kendisine özgü bir takım sorunlara sebep olmaktadır³⁸.

Doğum sırası ile ilgili dört durum söz konusudur³⁹. En büyük çocuk; tacını yitirmiş kraldır. Ailenin ilgi odağı olan, ailenin her türlü imkanlarından tek başına faydalanan ilk çocuk, kardeş geldiğinde tek ve özel olmaktan çıkar ve tüm imkanları paylaşmaya başlar. İlginin küçük bebeğe kayması ve yaşından ötürü ebeveynlerin beklentilerinin fazla olması kendini gözden düşmüş hissetmesine sebep olur. Yaşamının ilk yıllarında kardeşlerinin doğal lideridir. Tüm ilgiyi tek başına üzerinde topladığı bir dönemi geçirmesi onda bağımlı olma eğilimi yaratmaktadır. Bu tür çocukluk yaşantıları yaşam biçimine dönüşebilir ve en büyük çocuk yetişkin olduğunda otoriteyi ve sahip olduğu gücü başkalarına kaptırmaktan ürkebilir⁴⁰.

İkinci çocuk; en büyük çocuktan farklı olarak doğduğu ilk günden beri ilgiyi diğer kardeşle paylaşmaktadır. En büyük kardeşin kendinden daha güçlü olması ve kendinden sonra gelen kardeşin yarattığı sorunlarla başa çıkmak durumundadır. Kardeşlerine karşı verdiği mücadele kendi yaş grubu çocuklarla da sürekli bir yarış halinde davranma eğiliminde olmasına sebep olur. Anne- babanın ilk çocuklarından edindikleri tecrübe ikincisine daha ılımlı davranmalarını sağladığı için onun otoriteyle ilgili sıkıntı yaşamaması yüksek ihtimaldir⁴¹.

35 Bitter James. R. vd. (2009). Reclaiming a Profeminist Orientation in Adlerian Therapy. *Journal of Individual Psychology*, 65, 14-33.

36 Adler, a.g.e. 1964.

37 Adler, a.g.e. 1927.

38 Adler, a.g.e. 1964.

39 Adler, a.g.e.1964.

40 Geçtan, a.g.e.

41 Burger, a.g.e.

En küçük çocuk; ailenin en çok şımartılan küçük bebeği konumundadır. Kendisinden sonra gelen kardeşleri olmadığı için ebeveynlerinin ilgisini paylaşmak durumunda olmaz. Bazen ailenin ilgisinin başka yönleri kaydığı geç bir dönemde dünyaya gelen en küçük çocuk ailede fazlalık hissi de uyandırabilir. İlgii hep üstünde tutan sevimli küçük çocuk olarak benmerkezci tutumlar sergileyebilir veya büyük kardeşlerinin kendisinden güçlü olması dolayısıyla yetersizlik duyguları yaşayabilir⁴²

Tek çocuğun; yalnız yetişen çocuk olarak kendine ait sorunları bulunmaktadır. Diğer çocuklarla paylaşma ve işbirliği yapma gibi davranışları öğrenememe riskiyle karşı karşıyadır. Aynı zamanda ebeveynlerinin ilgi odağı olarak korunan ve şımartılan bir çocuk olması ileriki yaşamını sıkıntıya sokabilir. Çünkü ileride de ailesinin gösterdiği ilgi ve müsamahayı çevresindekilerden bekler. Aşırı korunan ve şımartılan çocuk eksiklik duygularını daha yoğun bir şekilde yaşamaktadır. Çocuğun kendi başına bir şey yapamayacağını hissettiren aşırı korumacı davranışlar çocukta kaygının ortaya çıkmasına sebep olur⁴³.

Çerkez Toplumu Etiğinin Adler Yaklaşımının Temel Kavramları ile İncelenmesi

Çerkez Toplumunun Özellikleri

Çerkez toplumu etiğine girmeden önce Çerkez kavramını açıklamaya çalışmakta fayda vardır. Çerkez adı hem tarihsel kökeni hem de günümüzdeki kullanımını açısından bir dizi sorunu içinde barındıran bir terimdir. Bu nedenle literatürde birbirinden farklı açıklamalar vardır.

Avrupa dillerinde Circassian, Tscherkess; Rusçada Cherkess; Arapçada Şerakes ve Türkçede Çerkes veya Çerkez olarak yazılıp söylenen bu terimin kökeniyle ilgili pek çok farklı görüş bulunmaktadır. Kelimenin savaşçı anlamına gelen ve Türkçe kökenli Çer-kez'den ve "kartal" anlamındaki Farsça Caercaes den türediği yönünde görüşler de mevcuttur.⁴⁴

Çerkez entelektüelleri arasında kabul gören bir başka açıklama ise kelimenin pek çok Grek tarihçi tarafından da bahsedilen ve Kafkasya'da Çerkezlerin bugün yaşamakta oldukları bölgelerde yaşamış olan Kerketailerin (Cercetae) adından türemiş olduğudur. Şora'ya göre Çerkez kelimesi kimileri Türkçeden, kimileri Tatarca'dan geldiğini söylese de, Greklerin Çerkezleri adlandırmak için kullandıkları Kerket kelimesinden kaynaklanmaktadır⁴⁵. Namitok, antik Grek kaynaklarının oldukça kapsamlı bir incelemesini yaparken Kerketlerden Çerkezleri oluş-

42 Burger, a.g.e.

43 Burger, a.g.e.

44 Ersoy, H. (1993). *Dili Edebiyatı ve Tarihi ile Çerkesler*. İstanbul: Nart Yayıncılık.

45 Şora, N. (1999). *Adige Tlepqm Yi Txide*. Nalçık: Elbrus.

turan temel Proto-Çerkez kavimlerden birisi olarak bahsetmektedir. Kafkasya’da Çerkez adının özellikle Karaçay-Çerkez Cumhuriyeti’nde yaşayan Adigeleri ve genel anlamda bütün diğer Adigeleri kapsayacak şekilde kullanılmasına rağmen Türkiye’de, terimi kullananların bakış açılarına göre, kimi zaman sadece Adigeleri, kimi zaman Abhaz, Adige ve Wubıkhları, bazen de Kuzey Kafkasya’daki etnik grupları kapsayan bir kelime olarak kullanılmaktadır⁴⁶.

Başka bir görüş, M.Ö. 5. Yüzyıldan itibaren Kafkasya’yı gezip gören ve eserlerinde buradan bahseden Herodot gibi antik dönem tarihçi ve seyyahlarının Kuzey Kafkasya’nın yerli halkları için kullandıkları kavramların zaman içerisinde Çerkez sözcüğüne dönüşerek literatüre geçtiğidir⁴⁷. Budayev’e göre Adigeleri Çerkez diye çağırarak yanlış bir uygulamadır çünkü Çerkez adı başka bir etnik gruba ait bir addır⁴⁸. Beygua’ya göre ise genel olarak Çerkez adı Kafkas halklarının hepsi için yabancılar tarafından kullanılır⁴⁹. Bi, Adige veya Çerkez kavmini oluşturan kabileleri şöyle sıralar: Abzehler, Şapsığlar, Natukhaylar, Besleneyleyler, Mahoşlar, Çemguylar, Hatyukaylar, Bjeduğlar, Janeyler, Çobeinler, Hegayklar, Hetuklar, Yecerikhuaylar, Mamkheghler, Hakuççüler⁵⁰. Bu çalışmada ise anavatanları Karadeniz sahillerinden başlayarak, Kuban, Taman yarımadası ve doğuda Hazar Denizi’ne kadar genişleyen coğrafya olup M.Ö. 4000’lere dayanan bir geçmişe sahip Adige halkı Çerkez olarak adlandırılacaktır⁵¹.

Kafkasya konumu nedeniyle tarihin ilk çağlarından bu yana etnik, siyasi ve ekonomik hareketlerin önemli bir merkezi haline gelmiştir. Kafkasya’da binlerce yıl var olmuş Çerkezler Rusların kazandığı askeri başarılar sonucunda 1850’lerin ortasında anavatanlarından Osmanlı İmparatorluğu’na göç etmeye başlamışlar, bu göç 1860’larda doruğa ulaşmıştır.⁵² En büyük göç ise 1864’te olmuştur.⁵³ Çerkezler anavatanlarından ayrılıp diasporaya göçmek zorunda kalmış,⁵⁴ kültür ve kimlik şoku yaşamış ve yaşam biçimleri yaşadıkları ülkenin koşullarından etkilenebilmiş olsa da tarihsel süreç içerisinde kendi kendilerini yönetmek için üretip uyguladıkları ve kuşaktan kuşağa aktardıkları xabze adı verilen kuralların devamını sağlamaya çalışmıştır.⁵⁵

46 Şora, a.g.e.

47 Quandour, Muhittin. (2012). *Kafkas Destanı*. Çev., Özge Öztürk. İstanbul: Turkuviz Kitap.

48 Budayev, N.M. (2009). *Kim Bu Çerkesler*. Çev. D. A. Batur. İstanbul: Selenge Yayınları.

49 Beygua, Ömer. (1985). *İlk İnsanlık Gerçekleri*. İstanbul: Kafdav.

50 Bi, Mahmut. (2011a). *Kafkas Tarihi 1*. Ankara: Berikan Yayınevi.

51 Bi, Mahmut. (2011b). *Kafkas Tarihi 2*. Ankara: Berikan Yayınevi.

52 Schick, Cemil, (2004). *İrvin. Çerkez Güzeli*. Çev. Ayşen Anadol. İstanbul: Oğlak Güzel Kitaplar.

53 Çurey, Ali. (2013). *Sürgün Halk Anadolu Çerkezleri*. İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi.

54 Wakızaka, Keisuke. (2012). *Türkiye’deki Gürcü ve Çerkez Diasporasının Gözüyle Abhazy Meselesi ve Kimlik Sorunu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi: İstanbul, 2012.

55 Eser, Mehmet. (1993). *Uzunyayla Bölgesinde Yaşayan Çerkez Köylerinde Sosyo-kültürel Değişme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi.

Xabze, en basit görgü kuralından gelenek ve göreneklere, örf ve adetlerden ahlak ve din kurallarına hatta yazılı olmayan yasalara kadar toplumu yöneten bütün sosyal kuralları ifade eder.⁵⁶ Geleneksel Xabze kuralları, toplumun bütün bireyleri tarafından bilinir. Kız istemeden gelin almaya, danslara, misafirlikten savaşa, ata binmeye kadar paylaşılarak, yaşanarak benimsenmiş ve öğretilmiş kurallardır. Adlerin toplumsal ilgi kavramı gibi bu kavramın da amacı topluma daha iyi bir gelecek sağlamaktır.

Xabze'nin doğal gelişimi dışında bir diğer kaynağı Xase adı verilen halk meclisinin kararlarıdır.⁵⁷ Uygulama, toplumun tümü tarafından izlenir ve denetlenir. Xase sürekli görev yapan bir yasama organı değil, gerektiğe toplanan, karardan sonra dağılan onursal bir halk meclisidir. Uygun bir yerde toplanır, uygun bir bayrak veya flama dikilir. Meclis üyeleri bayrağın karşısında yere serilen mindere oturur. En yaşlı veya saygın kişi meclisi yönetir. Üye olmayanlar, görüşmeleri ayakta dinleyebilir. Kararlar at sırtında meclis sözcüsü tarafından duyurulur. Kararlar oybirliği ile alınır. Herkes bu kurallara uymak zorundadır.⁵⁸

Yaşam pratiğinin doğru yorumlanması sonucunda ortak kabul görecektarzdada düşünülüp uygulanan bir yaşam felsefesi olarak xabze, çocuğun doğumu ile öğretilmeye-öğrenilmeye başlanır. Bu yaşam boyu öğrenme sürecinde çocuk nefes almak gibi doğal bir biçimde xabzeye uygun davranışlar sergileyebilir.⁵⁹ Bir Çerkez özdeyişi xabzenin üretmek, sabretmek, kıyabilmek ve utanmak prensiplerini temel aldığı söyler.⁶⁰ Bu özdeyiş bize Çerkez kültürünün diri tutulması için gerekli altyapıyı da göstermiş olur.

Thamade: Xabze'yi ele almaya başladığımızda ilk olarak 'Thamade-Lider' kavramı karşımıza çıkar. Thamade, Tanrı tarafından beğenilen, takdir edilen insan anlamına gelmektedir.⁶¹ Thamade, kendisine verilecek görev veya görevlerin gerektireceği özellikleri taşımak şartıyla, toplum ve topluluk veya onların temsilcileri tarafından belirli bir görevi yerine getirmek üzere seçimle görevlendirilen kişidir.⁶²

Çerkezler ilk thamadelerin Tanrı tarafından görevlendirilmiş ilahi bir kişi olduğuna inanırlar.⁶³ Günümüzde ise bu kişiler akıl ve anlayış sahibi, fiziki ve

56 Öner, Çetin. (2007). *Dağlara Yazılıdır*. İstanbul: Can Yayınları.

57 Çurey, Ali. (2003). *Sözcüklerin Tanıklığında Çerkez Tarihi*. İstanbul: Chiviyazuları Yayınevi. Çurey, a.g.e. 2013; Tuna, Rahmi. (2009).

58 Kakinç, Halit. (2013). *Çerkez Aşkı*. İstanbul: Destek Yayınevi.

59 Karadaş, Yalçın. (2010). *Çerkezleri Anlamak Türkiye Rusya ve Kafkaslar*. İstanbul: İmleç Kitap; Karataş, Ömer. (2013). 19.Yüzyılda Anadolu'da Çerkez Göçmenlerinin İskânları Sırasında Karşılaştıkları Sorunlar: Uzunyayla Örneği. *Karadeniz Araştırmaları*. 36, (K1ş):83-117.

60 Serbes, Nahit. (2012). *Yaşayan Efsane Xabze*. Ankara: Phoenix.

61 Çurey, a.g.e. 2003, Kakinç, a.g.e.; Serbes, a.g.e.; Tuna, a.g.e.

62 Tuna, a.g.e.

63 Serbes, a.g.e.

akli engeli bulunmayan, duygu ve düşüncelerini ifade edebilme yeteneğine sahip, toplum nezdinde saygın ve güvenilir, tecrübeli kişiler arasından seçilmektedir. Pratikte gerçekleştirdikleri eylemlerle bu ünvana hak kazanabilmektedir. Avcılık ve toplayıcılık dönemlerinde, av görevinin başarılması ve av paylaşımının adil ve eşit olması için, avcılar arasında thamade seçilmeye ve görevlendirilmeye başlanmıştır. Tarihsel süreç içerisinde thamadelik kavramı gelişerek, toplumda daha saygın bir hale gelmiştir.

Çerkez kültüründe önemli bir yere sahip bu kavram Adler'in yaşam biçimi, toplumsal ilgi ve üstünlük çabası kavramları ile irdelenebilir. Thamadeler'in kendilerine özgü yaşam biçimleri onları toplumun diğer üyelerinden ayırarak, bu ünvanı kazanmayı hak etmelerini sağlamaktadır. Bir genç de thamade, sofraya yöneticisi, toplum yöneticisi olabilir. Kendisinden büyük yaşta olanlar o ortamda bulunsalar bile gencin görev ve yetkisine, sorumluluk almasına engel olmazlar. Aksine takdir ve teşvik ederler. Genç bu görevleri yerine getirirken Adler'in yaratıcı benlik dediği kendi kendine karar verme, seçim yapma özelliği ile çevrenin etkileşiminden güç alır.

Xabze'nin belirlediği thamade özelliklerini sergileyen bireyler; üstünlük çabası doğrultusunda, olumlu kişilik özellikleri sergileyerek ön plana çıkarlar. Ayrıca üzerlerine aldıkları görevleri topluma karşı sorumluluk bilinci taşıyarak tamamlamaktadırlar. Bu bireylerin yaşam biçimleri, onların topluma fayda sağlayacak davranışlarda bulunmalarını sağlamaktadır. Ayrıca aileler çocuklarını ileri görüşlü, gözü tok, dış unsurlardan etkilenmeyecek ve gerektiğinde bu görevi üstlenebilecek şekilde yetiştirmek için yaşam biçimlerini düzenlerler. Gerektiğinde çocuklar başka ailelere verilerek bu becerileri edinmeleri için öğrenme fırsatı yaratılır.

Thamadelerin topluma sağladıkları fayda arttıkça toplumsal ilgileri de gelişmekte ve aidiyet duyguları artmaktadır. Aidiyet duyguları arttıkça ise sorunlarla başa çıkmak için gerek duyulan cesaret de artmaktadır. Cesaret bireylerin şiddet eğilimini azaltabilecek ve içsel odaklı olmalarına katkıda bulunabilecek bir kaynak olarak görülmektedir. Çerkez toplumlarında sorunların çözümünde şiddeti yol olarak seçmek yasaktır. Sorunların çözümünde thamedenin yönlendirmesi önemlidir ve thamadede bu görevi barışçıl yollarla yerine getirir.

Xase: Thamade'lerin ihtiyaç duydukları durumlarla ilgili neler yapılabileceğine dair çözüm önerileri geliştirebilmeleri için Xase-Meclis toplanır. Bu kavramın Türkiye'deki karşılığı dernek-vakıf demektir. Derneklerin aldıkları kararlar xabze kuralı olarak geçer ve sosyal yaşamda bağlayıcı niteliklidir.⁶⁴

Toplumunun sorunlarını çözmeye, ihtiyaçlarını gidermeye çalışarak katkı sağlamaya çalışan xase toplantıları Adler'in toplumsal ilgi kavramı ile irdelenebilir.

Bu toplantılarda alınan kararlarla, toplumun pozitif yönde gelişmesine katkı sağlanmaktadır. Toplumla fayda sağlayan ve aynı zamanda kendi sosyal ilişkilerini geliştiren bireylerin toplumsal ilgileri gelişmekte ve değerli olduklarını hissetmektedirler. Toplumsal ilgileri gelişen xase üyeleri, toplumda daha üretken olur ve verimli çalışmalar ortaya koyabilir.⁶⁵ Böylece yaratıcı benlik işlev kazanmış olur.

Zekes: Çerkezlerde zekes-toplantı yapmak için birçok neden vardır. Bir köyden diğer bir köye gidildiğinde ya da o köye dışarıdan bir misafir gelmişse gençler hemen bir araya gelirler. Bir düğünün bitiminde gençler toplanarak böyle bir ortamın oluşmasına sebep olabilirler. Yine kendi aralarında böyle toplantıları önceden planlayabilirler. Bu tür toplantılarda bir çok Çerkez genci birbirleri ile tanışma imkanı bulur. Aynı sülaleden olan kişilerde birbirini tanımış olur. Aynı yaş grubundan toplanıp tanışan bu kişiler böylece eğlenme şansını yakalar⁶⁶.

Birbirlerini tanıyan genç kız ve erkekler aradıkları vasıfları taşıyan kişilerle kaşenlik adı verilen iletişimi kurarak ilişki yaşayabilir ve daha sonra evlenebilme imkanı bulurlar. Toplantıdaki herkes xabzeye göre oturma düzeni alır. Thama-denin sağında ve solunda birer yardımcı bulunur. Bu kişiler ev sahibi olmaması kaydı ile gelen misafirlerden birisi olabilir. Bunlar en az thamade kadar topluma etki edecek konumdadırlar⁶⁷. Eğer bu cemiyet düğün, nişan türü bir cemiyetse thamadenin sol tarafına yaş sırasına göre erkekler, sağ tarafına yaş sırasına göre bayanlar oturur. Bayanların thamadesi de cemiyetin thamadesinin sağ yanında oturur. Yaş sırasına göre de diğer bayanlarda sağ tarafta yer alırlar. Diğer cemiyetlerde ise thamadenin hem sağında hem solunda erkekler oturmaktadır. Gösterilen her davranışın belirli kuralları vardır. Bu nedenle zekesler yeni iştirak etmeye başlayan gençler açısından doğal eğitim ortamı görevi görürler. Bu tip toplantılar belirli yaş gruplarına ayrılmıştır. Kızlar ve erkekler kendi yaş gruplarının toplantılarına katılırlar. Her yaş grubunun toplantısı ayrı olmaktadır. Ancak bu toplantıların hepsi 'zekes' olarak adlandırılır.⁶⁸

Zekesler, bireylerin bir gruba ait olma, topluma katkıda bulunma, başka insanlarla özdeşim kurma gibi toplumsallaşma sürecinin ilerleyebilmesini ve bireylerin toplumsal ilgilerinin gelişmesini sağlayan gereksinimleri karşılamaktadır. Adler'e göre ancak toplumsal ilgisi gelişmiş bireyler kendilerini kabul edilmiş hissedebilmektedir. Birbirini tanıyan, az tanıyan ya da hiç tanımayan bireylerin bir araya geldiği bu toplantılarda, bireyler arasında, xabze sınırları içerisinde sosyal ilişkiler kurulmakta ve bireylerin kendilerini kabul edilmiş hissetmeleri sağlanmaktadır.

65 Kakinç, a.g.e.; Tuna, a.g.e.

66 Tuna, a.g.e.

67 Tuna, a.g.e.

68 Eser, a.g.e.; Serbes, a.g.e.; Tuna, a.g.e.

Giyim-Kuşam: Her iki cinstede vücudun düzgün görünmesini sağlayan kıyafetler kullanılmaktadır. Çerkezlerin yaşam alanı olan Kuzey Kafkasya doğasının çetin şartları, Adler'in her insanın varoluşunda bulunduğunu söylediği eksiklik duygusuyla başa çıkmalarını zorunlu kılmış ve üstünlük çabaları fiziksel gelişimlerine dikkat etmelerine sebep olmuştur. Doğa karşısındaki güçsüzlük dolayısıyla, çetin yaşam koşullarına karşı çevik, güçlü ve sağlıklı bedenlere sahip olma çabaları ortaya çıkmıştır⁶⁹.

Adler'e göre eksiklik duygusu, insanın yaşamını sürdürmesi ve gelişmesi için gerekli bir durumdur. Dağlık bölgede yaşayan Çerkezlerin yaşamında eksiklik duygusundan gelen üstünlük çabası net bir şekilde görülmektedir. Giyim-kuşamda kadınların incelik ve zarafetinin, erkeklerin ise çeviklik ve güçlülüğünün ortaya çıkarılması, cinsiyete uygun davranışların sergilenmesi ve aynı zaman da taşkın özelliklerin kabul edilmemesi kültürün katı kurallarındandır. Bu katı kurallar ile kadın ve erkeğin zarafet ve çeviklik gibi cinsiyetlerine özgü güçlü yanlarının ortaya çıkarılması, kadın ve erkeğe ayrı ayrı değer verildiğinin göstergesidir. Her bireye değer verilen sağlıklı toplum yaşantıları Adler'in erkeksi protesto adını verdiği karmaşayı önlemiştir.

Kimlik Bilinci: Çerkez toplumlarında gençler, doğdukları ailenin soylarına ve yaşam alanlarına karşı sahiplenme ve aidiyet duygusunu kazanmaları için eğitilirler. Gençten, toplum olarak kimliğinin bilincine varması ve bu kimlikle övünebilen bir kişilik kazanması beklenmektedir. Çerkez olduğunu benimseyen, seven ve aidiyet ve bağlılık duygusuyla övünebilen gençler yetiştirmek eğitimin temel hedeflerindedir.⁷⁰

Bu toplumda vurgulanan aidiyet duygusuyla övünme bilinci, Adler'e göre sosyolojik ve çevresel koşulların yarattığı eksiklik duygularıyla başa çıkmaya çalışan üstünlük çabasının sonucudur⁷¹. Toplumun genel yapısı, aklını ve değer yargılarını kullanan bireylerden oluşur ve gençlerden beklentileri de aynı şekildedir. Gençlerin toplumsal ilgilerinin gelişmesi için aidiyet duygusunu hissetmeleri ve bu duyguya bir değer olarak sahip çıkmaları gerekmektedir. Toplumsal ilgileri gelişmiş gençler kendi toplumlarının yaşam biçiminin şekillenmesi ve korunmasına hizmet ederler⁷². Çerkez gençlerinin bugün Çerkez derneklerindeki faaliyetleri bu şekillenmenin göstergesidir.

Miras: Xabze kurallarına göre miras paylaşımında kardeşler arasındaki paylaşımı en küçük kardeş yapmaktadır. Küçük kardeş paylaşımı yaparken, önce büyük kardeşin hakkını ayırarak işe başlar, ardından diğer kardeşlerin payını verir.⁷³

69 Tuna, a.g.e.

70 Kakinç, a.g.e.; Serbes, a.g.e.; Tuna, a.g.e.

71 Adler, a.g.e. Çev: Çorakçı.

72 Boz, Erdoğan. (2010). *Çerkez Kimliğinin Yeniden İnşasında Akralalık*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

73 Tuna, a.g.e.

Adler'in doğum sırası görüşüne göre, en küçük çocuk, büyük kardeşlerinin kendisinden güçlü olması dolayısıyla yetersizlik duyguları yaşayabilir. Miras paylaşımı gibi aileler için son derece önemli bir konuda verilen bu görev en küçük çocuğun kendini güçlü görerek, yeterli hissetmesini sağlayabilir. Aynı zaman da ilginin hep üzerinde olmasının yaratacağı benmerkezcilik duygusuyla başa çıkmada, paylaşırmanın büyük kardeşten başlaması kuralı önleyici olabilir.

Sınıfsal Yapı: Çerkezlerde Beyler, Asiller, Halk ve Köleler olmak üzere dört sınıf vardır.⁷⁴ Çerkez toplumunda yürürlükte olan bu yaşam biçimi kolektivizm üzerine kuruludur. Ancak toplumda sınıflar arası çatışmalara rastlanmaz.⁷⁵ Modern toplumun gelişiminde ise bu feodal tabakalaşma sistemi yerini insani değerler sistemine bırakmaya başlamıştır.⁷⁶ Adler'e göre feodal sistemde bireylerin doğa karşısındaki güçsüzlüklerinin doğurduğu üstünlük çabası, sınıfsal farklılıkları ortaya koymuştur.⁷⁷

Aşağılık kompleksi taşıyan bireyler üstünlük çabası gösterip beylik, asillik gibi konumlar edinmiştir. Köleliği kabul etmek de aynı kavramla açıklanabilir çünkü köleler çetin yaşam koşulları karşısında kendini koruyabilecek bey ve asillerin yanında kendi kendineyken bulunduğu durumdan daha üst daha güvenli bir durumda olduğunu düşünebilir. Ancak gelişen yaşam koşulları tüm sınıfları etkilediği için toplum sınıf farkını kendiliğinden ortadan kaldıran bir yaşam biçimi oluşturmuştur.

Çocuk Eğitimi: Çocuk eğitiminin temelinde, saygı vardır. Ona, birey olduğunun bilinciyle davranılır. Kendi ayakları üzerinde durabilecek şekilde yetiştirilir. Çocuğun çalışma-kazanma isteğini zedelememek için her arzusu yerine getirilmez. Özerkleşmesi, sorumluluk sahibi olması desteklenir. Adıgey Cumhuriyeti'nde ilkokul birinci sınıf xabze kitabındaki bir şiir şöyledir:

*Akıllı uslu davran, güzel gözlü çocuğum
Seni eğitip yetiştiren Çerkez ailesidir
Ağaçlardaki kuş yuvasını bozma
Büyükanneni yolun başında karşıla
Küçüklerine elini sevgi ile uzat
Onları ürkütecek bir şey yapma
Eğitim ve öğrenimde önde ol
Rehber ararsan kitaplara başvur⁷⁸*

74 Saydam, Abdullah. (2010). *Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

75 Eser, a.g.e.

76 Serbes, a.g.e.

77 Adler, a.g.e.

78 Serbes, a.g.e.

Bu şiir bize yalnızca Çerkezlerin çocuk eğitimi hakkında bilgi vermez aynı zamanda yaşam biçimleri hakkında da bilgi verir. Büyüklere saygı, küçüklere sevgi, doğal yaşama zarar vermeme gibi öğretiler çocuğun toplumda yer edinebilmesini sağlar ve toplumsal ilgisini ortaya koyar. Toplumsal ilgisi gelişmiş bireylerin yaşam biçimleri Adler'e göre sağlıklı şekillenir.

Bireyin yaşam biçimi toplumun beklentileriyle uyuşmuyorsa ve kişilik yeterince gelişmemişse, sürekli bir gerilim yaşanır. Adler düşmanlık ve saldırganlığın insanın birincil eğilimleri olmadığını ancak yaşam biçimi yeterince gelişmeyen insanlarda aşırı zorlanma durumunda ortaya çıkan eğilimler olduğunu savunmaktadır.⁷⁹ Bazen bir insanın yaşam biçimiyle toplumun beklentileri arasındaki uyumsuzluk fark edilemez. Bu farklılık ancak dış dünya ile ilişkilerdeki değişiklikler sonucu ortaya çıkabilir. Bireyin ailesinin oluşturduğu fanus içinde yaşaması bu farkındalığı engeller. Bu tür yaşantı süren bireyler beklenmedik bir durum değişikliği yaşandığında bu durumun getirdiği sonuçlarla başa çıkamazlar. Evinde her zaman neşeli olan şımartılmış çocuklar ilkokula başladıklarında uyum sorunu yaşarlar. Bu sorun öğretmen tutumundan, arkadaşlarının davranışlarına varana kadar farklı temellere oturtulmaya çalışılabilir ancak asıl neden çocuğun toplumsal yaşam koşullarına yeterince hazırlıklı olmadığıdır.

Adler değişen yaşam koşullarına uyumsuz olan bireylerin toplumsal ilgilerinin az olmasına ve yaşama hazırlıklı olmadıklarına dikkat çeker. Bu tür bireylerin çocuklukları yemek seçme, idrar kaçırma, uykusuzluk vb uyumsuz yaşantılarla doludur. Dış dünyadan gelen başa çıkılamayan etkiler bireyin var olan bencilliğini istenmeyen düzeyde arttırır.⁸⁰

Çerkezler çocuklarına saygı gösterip kendilerini topluma nasıl kabul ettirebilecekleri konusunda model oldukları bir öğrenme süreci başlatmış ve kişiliğin ilk yıllarında yaşam biçimini geliştirmeye odaklanmışlardır. Saygı gördüğü bir öğrenme ortamında yetişen çocuğun yaşam biçiminin merkezinde saygı olacaktır. Böylece topluma uyum sağlayacak ve toplumsal ilgisi artacaktır. Saygıyı temel alan öğretim tarzı aynı zamanda bireyin çevre ile etkileşimi anlamına geldiği için yaratıcı benliğinin gelişmesine de katkıda bulunacaktır.

Yaratıcı benliği gelişen birey seçimlerini yaparak kültürel unsurlar ile isteklerini birleştirebildiği bir yaşam biçimi sergileyecektir. Bu da xabzenin sınıfsal farklılıklar gibi işlevsel olmayan normlarının zamanla yok olmasını sağlamıştır. Toplumsal duygunun yokluğu ya da azlığı, gelişmemiş sosyal ilgi ve aşırı aşağılık duygusu anormal davranışların temel sebebidir. Adler'e göre çocuğu dışlamak yerine ona saygı ile yaklaşmak kabul ediciliğin göstergesi ve anormal davranışların önleyicisidir. Çerkes toplumlarında hapishanelerin olmaması⁸¹ çocukların

79 Adler, a.g.e. 1964.

80 Adler, a.g.e. 1927b/1930.

81 Tuna, a.g.e.

doğduğu andan itibaren saygı görmesi ve sosyal ilgilerinin gelişmesi sonucu anormal davranışların ortaya çıkması ile açıklanabilir.

İnsan İlişkileri: Xabze kültüründe saygı ilişkilerin kalın çizgili sınırlarıdır. Mekana, dışarıdan büyük ya da küçük birisi girdiğinde ayağa kalkmak, temel bir saygı ritüelidir. Selam verme önceliğı küçüğün, el sıkma ve hal hatır sorma önceliğı büyüğündür. Büyük, küçüğünün hal ve hatırını, öncelikle yaşlıların, varsa hasta olanların sağlık durumlarını sorar. Öpüşme, el öpme ve uzatılan eli havada bırakma gibi davranışlar yoktur. Xabze kültürü, saygı göstermeyi, mağrur olmasızın kendisine hürmet ettirmeyi, zaaf göstermeden adil olmayı, şiddet göstermeden kumanda etmeyi öğretir.

Adler; daha önce de belirtildiğı gibi toplumsal duygunun yokluğu ya da azlığının anormal davranışların temeli olduğunu söyler. Dışlanan bireyler sevecenlik duygusu geliştiremezler ve diğeri insanlara karşıt duygular beslerler. Adler bu bencil duyguların biyolojik bir durum değil toplumsal bir kusur olduğunu savunmaktadır.⁸²

Çerkezlerin büyük-küçük ayırmadan herhangi bir insan ile karşılaştıklarında ayağa kalkmaları vb. saygı gösterileri aslında karşılarındaki bireyin kimliğini önemsemeyen onu kabul ettiklerini gösterir. Bu da bireyin kendini topluma ait hissetmesi ve yaşam biçimini bu aidiyet duygusu ile şekillendirmesi sonucunu doğurur.

Komşuluk İlişkileri: Komşular birbirleriyle dert ortağıdır. Fakat birbirlerinin özel hayatlarına müdahale etmezler. Komşunun ayıbını yakalamaya çalışmak, hatalarının altını özellikle çizmek, bir kişiye ya da bir gruba küçük düşürücü lakaplar takmak uygunsuzdur. Bazı köylerde, eşleri savaşta şehit düşmüş kadınların evleri, köyün korunaksız yerlerinde ise, merkezde olup erkeğı olan ailelerin evleri ile takas edilir. Evin eski ya da yeni olmasına bakılmaksızın, değer farkı köyün varlıklı kişileri tarafından ortaklaşa karşılanarak, yardımcı olunur.⁸³

Bu yaklaşım Çerkezlerin toplumsal bütünlüğünü net bir şekilde ortaya koymaktadır. Adler'e göre toplumsal ilgisi yüksek bireylerin katkısı ile toplumsal bütünlük sağlanabilir.⁸⁴ Kendi yaşam koşullarının kötüleşmesine aldıriş etmeden yardıma ihtiyacı olan komşuya yardımcı olmak ancak yüksek toplumsal ilgi ile açıklanabilir.

Ev sahipleri gelen misafiri bir tören havasında karşılar. Aç olup olmadığı sorulmadan yemek vaktini beklemeden hazırda ne varsa bir sofraya kurulur. Misafirin canından, malından, güvenliğinden ev sahibi sorumlu olduğundan başına bir hal

82 Adler, a.g.e. 1964.

83 Serbes, a.g.e.

84 Adler, 1927a.

gelirse, ev sahibi misafirin ailesine yüklü bir tazminat ödemek durumundadır. Misafirin kirli giysilerinin yıkanması, ütülenmesi evin hanımının görevidir.

Bu davranışlar misafirin kendini o evde yabancı hissetmemesini, bulunduğu ortama aidiyet hissetmesini sağlar. İnsan toplumsal bir varlık olduğu için mutluluğu sosyal ilişkilerle ilgilidir. Kendini gittiği evde güvende hissedeni bir birey aidiyet hisseder ve aile ve doğal olarak toplumda kendine bir yer edinebileceği için toplumsal ilgisi artar.

SONUÇ

Çerkez toplumu 1864 yılında yaşadıkları sürgünden sonra birçok ülkeye yayılmış bir topluluktur. Türkiye’de yaşayan Çerkezler gözlemlendiğinde, kültürlerini korumaya çalışırken aynı zamanda da yaşadıkları topluma ve o toplumun kültürüne uyum sağlamaya çalıştıkları görülmektedir.

Adler değişen yaşam koşullarına uyumsuz olan bireylerin toplumsal ilgilerinin az olduğunu ve yaşama hazırlıklı olmadıklarını belirtir⁸⁵. Çerkez kültürünün bireylerin toplumsal ilgilerini geliştirmesi ve doğa şartlarının geliştirdiği üstünlük çabası, 1864 Çerkez Sürgünü’nün yarattığı travmalara rağmen yaşama tutunmalarında ve yeni yaşam biçimlerine alışmalarında etkili olduğu düşünülmektedir. Bu durum kültürün xabze ile yönetilmesi ile ilgilidir.

Çerkez toplumlarında xabze’ye uymak son derece önemlidir. ‘Xabze’si olmayanlara toplum denmez’ özdeyişi bu toplumun xabze’ye verdiği önemi ortaya koymaktadır. Xabze’ye uymayanlar yine xabze kurallarına göre cezalandırılırlar.⁸⁶ Yaşam biçimi, bireyin yaşam yönelimini ifade etmektedir. Her insanın kendine özgü ancak toplumla uyumlu bir yaşam biçimi bulunmaktadır. Adler’e göre, yaşam biçimi toplumla uyuşmayan bireyler sürekli gerilim halindedir.⁸⁷ Yaşam biçimi yeterince gelişmeyen insanlar, yaşadıkları aşırı zorlanma dolayısıyla uyumsuz davranışlar sergilemektedirler. Xabze, Çerkezlerin kendi toplumları ile uyum sağlamasını ve toplumsal ilgilerinin gelişmesini sağlayan kurallar bütünü olarak değerlendirilebilir.

Bu çalışmada Çerkez etiği Adler Yaklaşımının temel kavramları açısından incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda Çerkez kültürüne ait normların birçoğunun Adler Yaklaşımının temel kavramları ile açıklanabildiği görülmüştür. Burada incelenen kavramlar Çerkez toplumlarının yüzyıllardır kullandığı, yazılı olmayan normlardır. Elbette normlar bu çalışmada ele alınandan daha fazladır ancak M.Ö. 4000’lere dayanan bir kültürün tümünün bu çalışmada ele alınması mümkün olmamış, çalışma Çerkez toplumunda hala geçerli olan kuralların bazılarıyla sınırlanmıştır.

Adler Yaklaşımının temel kavramlarından olan yaşam biçimi analizi, toplumsal ilgi, üstünlük çabası ve eksiklik duygusu, erkeksi protesto ve doğum sırası kavramları Çerkez kültürüne ait unsurları açıklamaya çalışmakta etkili olmuştur. Genel olarak xabzenin sınırladığı yaşam biçiminin bireylerin toplumsal ilgilerini arttırdığı kanısına varılmıştır.

Bu çalışmada yalnızca Adler Yaklaşımının temel kavramları ele alınmıştır.

85 Karahan vd. a.g.e.

86 Tuna, a.g.e.

87 Adler, a.g.e. 1964.

Diğer yaklaşımların kavramları ile kùltürü incelemek farklı sonuçları ortaya koyabilecektir. Bu nedenle daha sonraki çalışmalarda diğer yaklaşımlarla Çerkez kùltürüne ait normlar incelenebilir. Ayrıca Adler yaklaşımı farklı kùltürleri incelemek için de kullanılabilir. Elbette diğer kuramlarla diğer kùltürler için yapılacak incelemeler hem psikoloji hem de sosyoloji alanlarına katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Adler, Alfred, *Understanding Human Nature*, Oxford, Greenberg, 1927.
- _____, *The education of children*, Oxford, Greenberg, 1930.
- _____, *Problems of Neurosis*, Newyork, Harper and Row, 1964.
- _____, *İnsan Tabiatını Tanıma*, çev. Ayda Yörükkan, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1994.
- _____, *Psikolojik Aktivite Üstünlük Duygusu ve Toplumsal İlgi*, çev. Belkis Çorakçı, İstanbul, Say Yayınları, 2001.
- _____, *Yaşama Sanatı*, çev. Kamuran Şipal, İstanbul, Say Yayınları, 2011.
- _____, *Yaşamın Anlam ve Amacı*, çev. Kamuran Şipal, İstanbul, Say Yayınları, 2012.
- Ansbacher, Heinz L.-Rowena R., Ansbacher, *The individual psychology of Alfred Adler: a systematic presentation in selections from his writings*, Oxford, Basic Books, 1956.
- _____, *The Increasing Recognition of Adler, Superiority and Social Interest*, Newyork, Norton, 1979.
- Berzeg, Nihat, *Çerkezler*, İstanbul, Chiviyazıları, 2006.
- Beygua, Ömer, *İlk İnsanlık Gerçekleri*, İstanbul, Kafdav, 1985.
- Bi, Mahmut, *Kafkas Tarihi 1*, Ankara, Berikan Yayınevi, 2011a.
- _____, *Kafkas Tarihi 2*, Ankara, Berikan Yayınevi, 2011b.
- Bitter James. R. vd., “Reclaiming a Profeminist Orientation in Adlerian Therapy”, *Journal of Individual Psychology*, 65, 2009.
- Boz, Erdoğan, “Çerkez Etnik Kimliğinin Yeniden İnşasında Akrabalık”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 2010.
- Brett, Colin, *What Life Could to You*, England, Oneworld Publications, 1992.
- Budayev, N. M., *Kim Bu Çerkesler*, çev. D. A. Batur, İstanbul, Selenge Yayınları, 2009.
- Burger, Jerry M., *Kişilik*, çev. İnan Deniz Erguvan Sarioğlu, Kaknüs Yayınları, 2006.
- Corey, Gerald, *Psikolojik Danışma, Psikoterapi Kuram ve Uygulamaları*, çev. Tuncay Ergene, Ankara, Mentis Yayınları.
- Çurey, Ali, *Sözcüklerin Tanıklığında Çerkez Tarihi*, İstanbul, Chiviyazıları Yayınevi, 2003.
- _____, *Sürgün Halk Anadolu Çerkezleri*, İstanbul, Chiviyazıları Yayınevi, 2013.

Dreikurs, Rudolf, *Psychodynamics, Psychotherapy and Counseling*, Şikago, Alfred Adler Institute of Chicago, 1967.

Erdentuğ, Aygen, “Kültür Alanı Yaklaşımı”, *Bellekten*, 1964, 1986.

Ersoy, Hayri, *Dili Edebiyatı ve Tarihi ile Çerkezler*, İstanbul, Nart Yayıncılık, 1993.

Eser, Mehmet, “Uzunyayla Bölgesinde yaşayan Çerkez Köylerinde Sosyo-kültürel Değişme”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas, 1993.

Geçtan, Engin, *Psikanaliz ve Sonrası*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2000.

Kakınç, Halit, *Çerkez Aşkı*, İstanbul, Destek Yayınevi, 2013.

Karadaş, Yalçın, *Çerkezleri Anlamak Türkiye Rusya ve Kafkaslar*, İstanbul, İmleç Kitap, 2010.

Karahan, Fikret-Mehmet E. Sardoğan, *Psikolojik Danışma ve Psikoterapide Kuramlar*, Samsun, Deniz Kültür Yayınları, 2004.

Karataş, Ömer, “19.Yüzyılda Anadolu’da Çerkez Göçmenlerinin İskânları Sırasında Karşılaştıkları Sorunlar: Uzunyayla Örneği”, *Karadeniz Araştırmaları*, 36, (Kış), 2013.

Manitok, Aytek, *Çerkezlerin Kökeni*, çev. A. Çeviker, Ankara, Kaf-Dav Yayınları, 2003.

Mosak, Harold, *Early Recollections as a Projective Technique: Theories of Personality*, Newyork, Wiley. 1965.

_____, “Adlerian Psychotherapy”, *Current Psychotherapies*, 6, 2000.

Nunberg, Henry-Ernst Federn, “Minutes of The Vienna Psychoanalytic Society”, *International University Press*, 1, 1962.

Öner, Çetin, *Dağlara Yazılıdır*, İstanbul, Can Yayınları, 2007.

Patton, Michael Quinn, *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*, çev. ed. Mesut Bütün, Selçuk Beşir Demir, Ankara, Pegem, 2014.

Quandour, Muhittin, *Kafkas Destanı*, çev. Özge Öztürk, İstanbul, Turkuvaz Kitap, 2012.

Saydam, Abdullah, *Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2010.

Schick, Cemil, *Irvin: Çerkez Güzeli*, çev. Ayşen Anadol, İstanbul, Oğlak Güzel Kitaplar, 2004.

Serbes, Nahit, *Yaşayan Efsane Xabze*, Ankara, Phoenix, 2012.

Şapli, Zübeyde, *Kafkas Aşkı*, İstanbul, Akıl Fikir Yayınları, 2012.

Şora, N., *Adige Tlepqım Yi Txıde*, Nalçık, Elbrus, 1999.

Tuna, Rahmi, *Adige Xabze Adige Etiği ve Etiketi*, İstanbul, As Yayın, 2009.

Wakızaka, Keisuke, “Türkiye’deki Gürcü ve Çerkez Diasporasının Gözüyle Abhazya Meselesi ve Kimlik Sorunu”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, 2012.